

Національна академія державного управління
при Президентіві України

*Управління організації фундаментальних
та прикладних досліджень*

Кафедра управління освітою

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ОСВІТИ

*Глосарій з дисциплін магістерської програми
за спеціальністю “Державне управління
у сфері освіти”*

Київ
2013

УДК 351.85(042.4)

Д36

*Схвалено Вченою радою Національної академії
державного управління при Президентові України
(протокол № 203/5-12 від 4 липня 2013 р.)*

Авторський колектив :

Н. Г. Протасова (загальна редакція, вступ), **В. І. Луговий** (розд. 5),
Ю. О. Молчанова (розд. 6), **Л. А. Гаєвська** (розд. 2), **Т. О. Лукіна** (розд. 8),
І. П. Лопушинський (розд. 7), **Л. І. Паращенко** (розд. 3), **Ж. В. Таланова**
(розд. 5), **Н. Г. Синицина** (розд. 4), **О. М. Слюсаренко** (розд. 5),
Л. В. Жабенко (розд. 1), **Т. В. Куренна** (розд. 1).

Рецензенти :

І. В. Рожкова, доктор наук з державного управління, професор, завідувач кафедри управління охороною суспільного здоров'я НАДУ;
О. О. Пучков, кандидат філософських наук, доцент, начальник кафедри військово-гуманітарних дисциплін Військового інституту телекомунікації та інформатизації НТУУ “КПІ”.

Д36 **Державне управління у сфері освіти : глосарій з дисциплін магістерської програми за спеціальністю “Державне управління в сфері освіти” / авт. кол. : Н. Г. Протасова, В. І. Луговий, Ю. О. Молчанова та ін. ; за заг. ред. Н. Г. Протасової. – К. : НАДУ, 2013. – 48 с.**

Наукова розробка виконана в рамках комплексного наукового проекту “Державне управління і місцеве самоврядування”. В її основу покладено результати науково-дослідної роботи “Компетентнісний підхід до підготовки керівних кадрів освіти: навчально-методичне забезпечення нормативної частини магістерської програми підготовки фахівців за спеціальністю “Державне управління у сфері освіти”.

Розрахована на слухачів спеціальностей освітньої галузі “Державне управління”, “Державне управління у сфері освіти”, викладачів системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців, науковців.

УДК 351.85(042.4)

ВСТУП

Реформування системи освіти України актуалізувало питання ефективності керівних кадрів сфери освіти. Змінюються вимоги до управлінців сфери освіти, і, як наслідок, – мають змінитися завдання й зміст професійної підготовки управлінців. Традиційні технології навчання керівників сфери освіти, що спрямовані на сприймання та запам'ятовування навчального матеріалу, відсутність систематичних міжпредметних зв'язків фахових дисциплін, мають трансформуватися у контекстне навчання, яке проектує навчальний процес як максимально наближений до майбутньої професійної управлінської діяльності в освіті. Тобто актуальним сьогодні стає переорієнтація підготовки керівників сфери освіти на компетентнісну модель навчання.

Головним аргументом на користь запровадження компетентнісного підходу до навчання є його практична зорієнтованість. Компетентний фахівець відрізняється від кваліфікованого тим, що не лише володіє певним рівнем знань, умінь і навичок, а й здатний реалізувати їх у своїй професійній діяльності. Крім того, запровадження компетентнісної моделі навчання відкриває можливості до перевірки результативності, технологічності та ефективності навчання.

Відкриття у НАДУ з 2009 р. нової спеціальності за магістерською програмою “Державне управління у сфері освіти” стало початком щодо створення системи підготовки керівних кадрів освіти. При цьому принциповою особливістю такої підготовки є побудова навчального процесу саме на засадах компетентнісного підходу.

Мета магістерської програми полягає у професійній підготовці висококваліфікованих фахівців для державного управління у сфері освіти, спроможних розробляти, аналізувати й впроваджувати державну освітню політику; ефективно виконувати управлінські функції, сприяти інноваційним процесам в освіті відповідно до потреб громадян, держави, суспільних запитів, світових та європейських стандартів.

Запровадження спеціальності “Державне управління у сфері освіти”, яка не має аналогів в Україні, вимагає розробки навчально-методичних матеріалів, розроблених саме для освітньої галузі “Державне управління”.

Пропонований глосарій підготовлено за результатами науково-дослідної роботи “Компетентнісний підхід до підготовки керівних

кадрів освіти: навчально-методичне забезпечення нормативної частини магістерської програми підготовки фахівців за спеціальністю “Державне управління у сфері освіти”. Також в межах зазначеної НДР за результатами 2011–2012 рр. розроблено “Конспект лекцій з дисциплін нормативної частини магістерської програми за спеціальністю “Державне управління у сфері освіти”, підготовлено навчально-методичні посібники “Державне управління в сфері освіти”, “Управління якістю освіти”, а також монографію “Реформування освіти в Україні: державно-управлінський аспект”.

Зазначені матеріали дають змогу забезпечити навчальний процес навчально-методичними та практичними матеріалами, підвищити якість підготовки фахівців з державного управління у сфері освіти зокрема та в цілому, сприятимуть розвитку науки “Державне управління”.

Глосарій з дисциплін магістерської програми за спеціальністю “Державне управління у сфері освіти” призначений для слухачів спеціальностей освітньої галузі “Державне управління”, “Державне управління у сфері освіти”, викладачів системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців, науковців, працівників органів державної влади, політиків та ін.

Розділ 1. ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ ЯК ГАЛУЗЬ СОЦІАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ І ДЕРЖАВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Державне управління освітою – система органів державної влади, державних установ, організацій, посадових осіб, які взаємодіють між собою в процесі виконання покладених на них функцій з метою забезпечення діяльності та розвитку освітньої галузі; окрема галузь державного управління, яка забезпечує планомірний вплив на освітню сферу, що ґрунтується на законах та інших нормативних актах, і спрямована на розвиток цієї цілісної системи.

Стратегічне управління освітою – теоретична діяльність вищих керівних кадрів освіти, центральних органів управління освітою, спрямована на вироблення стратегії розвитку освітянської галузі, окремих її підсистем.

Державне регулювання освіти – це цілеспрямований вплив на систему освіти, що здійснюється переважно шляхом ухвалення законодавчих актів, норм, шляхом встановлення упорядкування, вдосконалення загальних правил і норм поведінки, що запобігають негативним явищам в освітянському середовищі.

Механізми державного управління – засоби, важелі, стимули, методи, за допомогою яких суб'єкти управління освітою впливають на освітянську сферу з метою досягнення визначених цілей.

Організаційно-функціональна структура державного управління освітою – це система органів державної влади, державних установ, організацій, їхніх функцій, відповідних організаційних взаємозв'язків для забезпечення державно-управлінського впливу на сферу освіти з метою її функціонування і розвитку.

Державна освітня політика – це планомірно організована діяльність та відповідно цілісна, комплексна система заходів державних інституцій щодо цілеспрямованого управління освітньою галуззю з метою її оптимізації, повноцінного функціонування та розвитку, це концентроване вираження ідеологічних та соціальних принципів, що визначають відношення держави до функціонування і розвитку галузі, визначають її роль в суспільстві.

Адміністративна (організаційна) підпорядкованість – залежність підлеглого органу (об'єкта управління) від вищого органу (суб'єкта управління), обумовлена наявністю в останнього всіх або переважної більшості важелів керівного впливу, зокрема у ви-

рішенні установчих та кадрових питань, здійсненні контролю, отриманні звітності, застосуванні заходів відповідальності тощо.

Державна інспекція навчальних закладів України (ДІНЗ України) – центральний орган виконавчої влади, який здійснює державний нагляд (контроль) за діяльністю навчальних закладів незалежно від їхнього підпорядкування і форм власності.

Державна служба інтелектуальної власності України – центральний орган виконавчої влади, діяльність якого забезпечує реалізацію державної політики у сфері інтелектуальної власності.

Державна служба молоді та спорту України (Держмолодьспорт України) – центральний орган виконавчої влади, який покликаний провадити державну політику у молодіжній сфері, сфері фізичної культури та спорту.

Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації України (Держінформнауки України) – центральний орган виконавчої влади, робота якого забезпечує реалізацію державної політики у сфері наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності, інформатизації, формування і використання національних електронних інформаційних ресурсів, створення умов для розвитку інформаційного суспільства.

Загальнодержавний рівень управління освітою – рівень управління, на якому формуються основи державної освітньої політики, створюється відповідна законодавча база, визначаються економічні, соціальні та юридичні гарантії реалізації законів, затверджуються загальнодержавні програми розвитку освіти, обсяг фінансування галузі тощо.

Ієрархічна модель управління – форма побудови управлінських структур, яка характеризується слабким зворотнім зв'язком, консервативністю під час прийняття управлінських рішень, недостатньою гнучкістю в процесі їхньої реалізації.

Інтеграційна функція управління – сукупність управлінських впливів, спрямованих на побудову організації як цілісної управлінської системи.

Координаційна функція управління – сукупність управлінських впливів, що передбачають організацію взаємодії й оптимальний розподіл повноважень з метою повного охоплення діяльністю державних органів управління освітою підпорядкованих їм об'єктів управління, усунення дублювання функцій та налагодження ефективної співпраці.

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України – головний орган у системі центральних органів виконавчої влади з

формування та забезпечення реалізації державної політики у сфері освіти і науки, інновацій та інформатизації, інтелектуальної власності, молоді, фізичної культури та спорту.

Місцевий рівень державного управління освітою – рівень управління, що представлений відділами освіти, які є структурними підрозділами районних державних адміністрацій, а також підпорядковані управлінню освіти і науки обласної держадміністрації; на них покладена відповідальність за реалізацію державної освітньої політики на території відповідної адміністративної одиниці, координацію роботи інших структур влади щодо впровадження в практику державних, регіональних та місцевих програм розвитку освіти.

Мотиваційна функція управління – сукупність управлінських впливів, що сприяють забезпеченню зацікавленості всіх учасників процесу управління в успішному досягненні поставлених цілей.

Організаторська функція управління – сукупність управлінських впливів, що мають на меті контроль за умовами, процесом і результатами діяльності органів управління та внесення необхідних коректив.

Регіональний рівень державного управління освітою – рівень управління, який представлений Міністерством освіти і науки, молоді і спорту Автономної Республіки Крим, управліннями освіти і науки обласних державних адміністрацій, а також Головним управлінням освіти і науки Київської міської державної адміністрації та управлінням освіти і науки Севастопольської міської державної адміністрації.

Система управління освітою – сукупність взаємопов'язаних елементів (об'єктів, суб'єктів та процесу управління освітньою сферою) з чітко визначеною структурою, яка обумовлена адміністративно-територіальним устроєм, розподілом влади між державою і місцевим самоврядуванням та специфікою функціонування освітніх закладів.

Стратегічна функція управління – сукупність управлінських впливів, що спрямовані на забезпечення послідовного досягнення поставлених цілей на підставі розробленого плану дій.

Субординація – система управлінських відносин, побудованих за принципом ієрархії, що передбачає підпорядкування керівників та підрозділів нижчого рівня управління керівникам та підрозділам вищого рівня з дотриманням відповідних правил взаємодії.

Управління освіти і науки – органи управління освітою, які мають подвійне підпорядкування – Міністерству освіти і науки,

молоді та спорту України й обласним (в Києві та Севастополі – міським) державним адміністраціям; у процесі своєї діяльності здійснюють аналіз стану системи освіти в області, забезпечують розробку і виконання регіональних програм розвитку освітньої галузі, відповідають за розвиток мережі навчально-виховних закладів області, проводять їх ліцензування та атестацію, організовують державне інспектування підпорядкованих освітніх установ та закладів тощо.

Функціональна підпорядкованість – залежність підлегло-го органу (об'єкта управління) від вищого органу (суб'єкта управління), яка полягає в окремій частині діяльності, в межах однієї чи декількох функцій.

Функції державного управління освітою – види владних, цілеорганізуючих, регулюючих впливів держави, її органів на об'єкти управління, що здійснюються відповідно до законодавства, за допомогою спеціальних методів з метою реалізації державних завдань.

Функції управління освітою – види впливів, які здійснюються будь-яким суб'єктом управління в процесі управління будь-яким об'єктом в освітній галузі.

Функції органу управління освітою – це сукупність управлінських завдань, які складають основний зміст діяльності даного органу, для виконання яких він і створюється.

Розділ 2. ДЕРЖАВНО-ГРОМАДСЬКЕ УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ

Громадянське суспільство:

1. Сфера стихійного самовияву вільних індивідів і асоціацій, що добровільно сформувалися, і громадян, що захищена необхідними законами від прямого втручання і довільної регламентації діяльності цих громадян з боку органів державної влади.

2. Модель організації суспільства, за якої реалізуються основні права й відповідні їм обов'язки громадян перед державою, що виступає як гарант цих прав.

3. Сукупність суспільних відносин, що розвиваються у позадержавній сфері.

4. Підсистема соціальної сфери суспільного життя, в якій не тільки існує певна кількість (мережа) добровільних асоціацій, а й домінують громадянські цінності та спілкування на засадах довіри і солідарності.

Громадське управління освітою – це вид управлінської діяльності, де громадськість виступає повноправним соціальним партнером процесу управління освітою, який наділений у ньому реальними функціями і повноваженнями.

Демократизація – запровадження демократичних принципів в ту чи іншу систему.

Демократизація управління освітою – запровадження демократичних принципів, організація управління освітою на демократичних засадах (ліквідація монополії держави на управління освітою, децентралізація управління, врахування громадської думки, прозорість розроблення, експертизи та прийняття управлінських рішень).

Державна освітня політика – система стратегічних цілей і програмних дій державної влади з метою забезпечення функціонування та розвитку освіти.

Державна політика:

1. Комплексна модель взаємозалежних колективних варіантів вибору, у тому числі рішення про бездіяльність, прийняті урядовими органами й посадовцями.

2. Відносно стабільна, організована та цілеспрямована діяльність уряду стосовно певної проблеми, яка здійснюється ним безпосередньо чи опосередковано і впливає на життя суспільства.

Державне управління:

1. Впровадження державної політики, переважно виконавчою гілкою влади.

2. Цілеспрямований і регулюючий вплив держави на стан і розвиток суспільних процесів, свідомість, поведінку та діяльність особи і громадянина з метою досягнення цілей та реалізації функцій держави, відображених у Конституції та законодавчих актах, шляхом запровадження державної політики, виробленої політичною системою та законодавчо закріпленої, через діяльність органів державної влади, наділених необхідною компетенцією”.

3. Передбачає усвідомлену діяльність, що характеризується певним вольовим впливом одних суб’єктів управлінської взаємодії на свідомість, волю інших, які є об’єктами такого управлінського впливу. Саме тому цей вид управління (державне) належить до різновидів соціального управління, об’єктами якого виступають соціальні організації суспільства”.

4. Галузь знань, що готує людей до такої діяльності.

Державно-громадське управління освітою – управління, яке ґрунтується на спільній, взаємодоповнюючій і взаємопідтримуючій діяльності державних органів та громадськості в галузі освіти, розподілі між суб’єктами повноважень, прав та відповідальності за їх реалізацію для забезпечення функціонування й розвитку системи освіти.

Децентралізація – принцип, спосіб організації управління освітою, в якій основним владним повноваженням, необхідним для прийняття управлінських рішень, наділені нижчі рівні ієрархічної піраміди управління, що відкриває широкий простір для розвитку місцевої ініціативи, урахування місцевих особливостей.

Інновації в освіті – процес творення, запровадження та поширення в освітній практиці нових ідей, засобів, педагогічних та управлінських технологій, у результаті яких підвищуються показники (рівні) досягнень структурних компонентів освіти, відбувається перехід системи до якісно іншого стану.

Органи громадського самоврядування в освіті – органи самоврядування, які дозволяють максимально використовувати в управлінні можливості єдиного колективу навчального закладу, батьків, громадськості і забезпечують державно-громадське управління освітою.

Законом України “Про освіту” (1996 р.) визначено, що в Україні для управління освітою створюються система державних

органів управління і органи громадського самоврядування. Органами громадського самоврядування в освіті є: загальні збори (конференція) колективу навчального закладу; районна, міська, обласна конференції педагогічних працівників, з'їзд працівників освіти АР Крим; Всеукраїнський з'їзд працівників освіти. Органи громадського самоврядування в освіті можуть об'єднувати учасників навчально-виховного процесу, спеціалістів певного професійного спрямування.

Принципи управління освітою – основні вихідні положення, фундаментальні правила здійснення управлінської діяльності.

Управління освітою – діяльність, спрямована на створення соціально-прогностичних, педагогічних, кадрових, організаційних, правових, матеріально-фінансових та інших умов, які необхідні для нормального функціонування і розвитку галузі, реалізації її мети; цілеспрямована зміна її стану.

Розділ 3. МОДЕРНІЗАЦІЯ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Загальна середня освіта (далі – ЗСО) – це цілеспрямований процес оволодіння систематизованими знаннями про природу, людину, суспільство, культуру та виробництво засобами пізнавальної і практичної діяльності, результатом якого є інтелектуальний, соціальний та фізичний розвиток особистості, що є основою для подальшої освіти і трудової діяльності. ЗСО є обов’язковою для здобуття кожним громадянином України. Держава гарантує конституційне право для кожного громадянина на доступність і безоплатність здобуття повної загальної середньої освіти в мережі загальноосвітніх навчальних закладів різного типу.

Загальноосвітній навчальний заклад (далі – ЗНЗ) – це заклад освіти, що забезпечує потреби громадян у загальній середній освіті, головним завданням якого є забезпечення реалізації права громадян на загальну середню освіту, формування і розвиток соціально зрілої, творчої особистості з усвідомленою громадянською позицією, почуттям національної самосвідомості, підготовленої до професійного самовизначення, а також створення умов для оволодіння системою наукових знань про природу, людину і суспільство.

Відповідно до освітнього рівня, який забезпечується ЗНЗ (початкова загальна освіта, базова загальна середня освіта, повна загальна середня освіта), функціонують різні типи ЗНЗ I, II, III ступенів: загальноосвітні школи, ліцеї, гімназії, вечірні школи, школи-інтернати тощо). Школи всіх трьох ступенів можуть функціонувати разом або самостійно – початкова, основна, старша.

ЗНЗ може бути державної, комунальної чи приватної форми власності. Станом на 1.09.2012 р. в системі ЗСО функціонує близько 20 000 ЗНЗ.

Державне управління ЗСО це: 1) діяльність органів виконавчої влади щодо реалізації державної освітньої політики в системі ЗСО; 2) складова загальнонаціональної системи державного управління освітою, що принципово відрізняється за цілями, змістом, функціями і структурою від системи державного управління вищою освітою; 3) організуючі, координуючі, регулюючі впливи на систему ЗСО з метою інтелектуального, соціального і фізичного розвитку особистості, що є основою для подальшої освіти й трудової діяльності.

Об'єктом ДУ ЗСО є мережа загальноосвітніх навчальних закладів (далі – ЗНЗ), що формується за освітніми рівнями відповідно до освітніх запитів і з урахуванням демографічної, етнічної та соціально-економічної ситуації, сукупність допоміжних наукових, методичних і виробничих організацій та впроваджуваний обсяг загальноосвітніх знань.

Управління загальною середньою освітою здійснює система державних органів управління та органи громадського самоврядування, а саме: спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади у галузі освіти і науки, в даному випадку – МОНМС України; інші центральні органи виконавчої влади, що у своєму підпорядкуванні мають загальноосвітні навчальні заклади; МОН Автономної Республіки Крим; органи управління освітою (управління, відділи) обласних, Київської та Севастопольської міських, районних, районних у містах державних адміністрацій; органи місцевого самоврядування – сільські, селищні, міські ради депутатів та їх виконавчі комітети. Органи управління ЗНЗ визначаються законами, а також типовим Положенням про загальноосвітній навчальний заклад, а конкретні форми управління – його статутом.

Для забезпечення державних освітніх стандартів, контролю за їх додержанням сформовано систему органів управління якістю освіти. Їх завдання, функції, структура визначені положеннями про ліцензування та атестацію ЗНЗ, діяльність Українського центру оцінювання якості освіти.

Модернізація державного управління ЗСО передбачає запровадження державно-громадської управлінської моделі, децентралізацію, запровадження автономії ЗНЗ, демонополізацію системи ЗСО і конкуренцію освітніх послуг, орієнтацію на творчо-інноваційний розвиток шкільної освіти, моніторинг і незалежне оцінювання навчальних досягнень учнів, рівний доступ до якісної освіти.

Державний стандарт загальної середньої освіти – зведення норм і положень щодо державних вимог до освіченості учнів і випускників шкіл на рівні початкової, базової і повної загальної середньої освіти (далі – ЗСО) та гарантії держави в її досягненні. Додержання вимог Д.с.з.с.о. є обов'язковим для всіх навчальних закладів, які надають ЗСО (ЗНЗ, ПТУ та ВНЗ I–II рівнів акредитації незалежно від підпорядкування, типів і форм власності). Д.с.з.с.о. розробляється МОН України спільно з Національною академією наук та Національною академією педагогічних наук України. Зміна його змісту і обсягу іншими органами виконавчої влади не допускається.

Функціями стандарту є: збереження єдиного освітнього простору в державі; посилення стабілізуючої і регламентуючої ролі школи в системі неперервної освіти; забезпечення еквівалентності здобуття середньої освіти в різних формах; визначення рівнів загальноосвітньої підготовки як інструмента наступності (дошкілля – школа – ПТУ – ВНЗ); розвантаження учнів; створення передумов для диференціації навчання; визначення критеріїв якості освіти; розмежування рівнів відповідальності між центром і регіонами за якість змісту й умови його реалізації. У Д.с.з.с.о. йдеться лише про стандарт змісту і стандарт навчальних досягнень учнів, інші чинники, що впливають на якість шкільної освіти, не розглядаються.

Структура державного стандарту охоплює: базовий навчальний план (далі – БНП), характеристику освітніх галузей, державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів. Вихідним документом є БНП загальних навчальних закладів, який дає цілісне уявлення про зміст усіх рівнів шкільної освіти через інваріантну й варіативну складові, що встановлюють погодинне та змістове співвідношення між освітніми галузями, гранично допустиме навчальне навантаження та загальнорічну кількість навчальних годин. Зміст інваріантної частини визначається державою і є єдиним для всіх типів навчальних закладів, в яких здобувають ЗСО. Зміст варіативної – визначається школою. У БНП унормовано загальну тривалість навчання, розподіл часу за роками навчання, освітніми галузями, інваріантною і варіативною частинами. Встановлено гранично допустиме навчальне навантаження на учня.

Основним інструментом контролю за опануванням Д.с.з.с.о. є державна підсумкова атестація навчальних досягнень учнів 9-х і 11-х класів та зовнішнє незалежне оцінювання випускників ЗНЗ.

Атестація загальноосвітнього навчального закладу є основною формою державного контролю за діяльністю навчальних закладів незалежно від підпорядкування, типу та форми власності НЗ і проводиться для забезпечення реалізації єдиної державної політики у сфері дошкільної, загальної середньої, професійно-технічної, вищої та позашкільної освіти. Чергова атестація проводиться не рідше одного разу на 10 років у порядку, встановленому Міністерством освіти України (Закон України “Про загальну середню освіту”, ст. 40. п. 3). Атестація навчальних закладів системи загальної середньої освіти та оприлюднення результатів атестації через засоби масової інформації (ст. 36, абз. 4) є одне із основних завдань органів управління системою ЗСО.

Основними завданнями атестації є: 1) виявлення реального стану організації та здійснення навчального процесу; 2) оцінка умов роботи ЗНЗ, матеріально-технічної, науково-методичної, навчально-виробничої, культурно-спортивної, корекційно-відновної, лікувально-оздоровчої бази, санітарно-гігієнічних норм бази та потенціалу навчального закладу; 3) визначення рівня підготовки школярів та її відповідність встановленим в Україні державним стандартам освіти; 4) оцінка якісного та професійного рівня педагогічного складу; 5) можливостей реалізації навчально-виховних програм закладу і перспектив його розвитку тощо. Загальний висновок щодо рівня освітньої діяльності навчального закладу робиться на основі аналізу її оцінювання з використанням орієнтовних критеріїв, розроблених та затверджених МОНМСУ.

Атестованому навчальному закладу, що здійснює підготовку за рівнем повної або базової загальної середньої освіти, підтверджується право видачі документа про освіту державного зразка.

Інфраструктура загальної середньої освіти традиційно розуміється як сукупність галузей та видів діяльності, що обслуговують освітню сферу з метою забезпечення її нормальної діяльності та розвитку. Основними елементами є матеріально-технічне, будівельне, транспортне та інше забезпечення навчального процесу. Розрізняється так звана “тверда” інфраструктура (об’єкти нерухоності, інженерні комунікації (каналізація, водопостачання, енергозабезпечення), шляхи сполучення, засоби зв’язку тощо) і “м’яка” інфраструктуру (спеціалізоване устаткування, комп’ютери, меблі, канцтовари, навчальна література, програмне забезпечення тощо). Сучасна українська ЗСО має застарілу інфраструктуру, яка не відповідає потребам особистості та основним тенденціям розвитку освіти.

Фінансування ЗСО – забезпечення необхідними фінансовими ресурсами витрат на здійснення або розвиток системи ЗСО. Відповідно до Закону України “Про освіту” (стаття 61, п. 1) фінансування державних навчальних закладів та установ, організацій, підприємств системи освіти здійснюється за рахунок коштів відповідних бюджетів, коштів галузей народного господарства, державних підприємств і організацій, а також додаткових джерел фінансування. Бюджетне фінансування є основним видом фінансового забезпечення роботи усіх видів ЗНЗ, окрім приватних. Статтею 61 п. 2 Закону України “Про освіту” обсяг бюджетних асигнувань на сферу освіти законодавчо визначений у розмірі не меншому 10% національного доходу. На жаль, з моменту прийняття цієї норми в

Україні, жодного фінансового року так і не вдавалося вийти на встановлений зазначеним Законом рівень її фінансування.

Принципи фінансування загальної середньої освіти ідентичні загальним принципам бюджетної системи України. Розрахунковий обсяг витрат на освіту визначається в залежності від загального обсягу ресурсів місцевих бюджетів на освіту, розрахункового нормативу витрат на одного учня, контингенту учнів різних типів ЗНЗ тощо. Формула, за якою здійснюється фінансування закладів освіти, також враховує місцезнаходження НЗ – у міській, сільській чи гірській місцевості. Однак попри існування формульного підходу до фінансування НЗ, реальна вартість навчання (поточні видатки) на одного учня радикально відрізняється навіть у межах одного регіону. Головним фактором, який призводить до такої розбіжності є низька наповнюваність класів у сільській місцевості, не оптимізована мережа ЗНЗ тощо.

Основним напрямком вдосконалення фінансування в системі ЗСО має бути поетапний перехід від “управління бюджетними ресурсами (витратами)” до “бюджетування, яке зорієнтоване на результат” (програмно-цільове бюджетування). Це передбачає і створення передумов для ефективного використання бюджетних коштів шляхом розширення автономії ЗНЗ, самостійності і відповідальності керівників ЗНЗ.

Автономія загальноосвітнього навчального закладу (грец. *autonomia* – незалежність, від *autos* – сам, *nomos* – закон) – один з основних принципів сучасної освітньої політики. у широкому сенсі певний ступінь самостійності будь-яких організацій в питаннях їх життєдіяльності. Реалізація принципу **А.з.н.з.** пов’язана з децентралізацією управління у сфері освіти і означає істотне розширення автономних прав, повноважень, компетенції, а також відповідальності навчального закладу. Законодавство України безпосередньо не визначає поняття як “**А.з.н.з.**”, однак його інтерпретація щодо вищого навчального закладу міститься в законах “Про освіту” та “Про вищу освіту”. **А.з.н.з.** – право самостійно, без втручання ззовні вирішувати питання підбору і розстановки кадрів, здійснювати навчальну, наукову, фінансово-господарську та іншу діяльність відповідно до законодавства та статуту навчального закладу. Таким чином **А.з.н.з.** поділяється на фінансову, економічну, організаційну та адміністративну діяльності.

Гальмом для широкого впровадження **А.н.з** в українській системі освіти є певні недоліки законодавства, зокрема, відсутність

сформульованого визначення поняття А.н.з., не вказано, які саме органи надають А.н.з, як розмежовуються поняття А. та самоврядування. Потребують чіткого визначення і встановлення певних правил, які б забезпечили впровадження та існування А.н.з, зокрема, – це умови і порядок надання А.н.з.; безпосередні права (повноваження) навчального закладу у певних сферах діяльності.

А.н.з пов'язана з набуттям н.з. прав юридичної особи, розробкою статуту, виробленням освітньої політики і стратегії, включаючи основний напрямок розвитку навчального закладу. А.н.з. означає ослаблення залежності навчального закладу від органів управління освітою, необхідність зміни взаємодії між ними (встановлення партнерських і взаємовигідних відносин, стосунків довірливого характеру тощо).

Реальні кроки на шляху запровадження фінансової автономії шкіл в першу чергу мають забезпечити: 1) формування єдиного бюджету школи з різних джерел; 2) справедливий розподіл коштів для школи відповідно до кількості дітей та специфіки закладу; 3) пряме надходження коштів безпосередньо до ЗНЗ та ефективне їх використання; 4) підвищення контролю за використанням коштів в освіті і прозоре звітування перед державою і громадою.

Розвиток системи ЗСО – це процес визначення і здійснення цілей освітньої політики відповідно до потреб та ідеалів суспільства, який характеризується якісною зміною компонентів системи освіти, появою нових організаційних їх форм, інновацій та нововведень і перетворенням їх внутрішніх і зовнішніх зв'язків, що забезпечує здатність системи освіти до збільшення потенціалу людського розвитку, нагромадження і розгортання нових можливостей суспільства. Проте в освітньому дискурсі і нормативно-правовому полі категорія “розвиток ЗСО” розуміється здебільшого як поліпшення тих чи інших параметрів ЗСО (оптимізація, комп'ютеризація, профілізація тощо). Таке тлумачення є неповним і невідповідним сучасним тенденціям і викликам.

Орієнтуючись на усталене розуміння поняття розвитку системи як такої зміни, що приводить до її ускладнення та до ускладнення її зв'язків із середовищем, яке її вміщує, освіта і суспільний розвиток являють собою дві сторони одного явища – зростання й ускладнення системи як соціуму в цілому, так і окремої людської особистості.

Виокремлюються :

1) відносний розвиток ЗСО – це рух системи ЗСО відповідно до локального політичного і державного цілевизначення, про-

цес виконання і здійснення цілей щодо ЗСО, які реально ставляться в державній освітній політиці (тобто забезпечуються ресурсами для здійснення, на відміну від декларативно проголошених цілей);

2) абсолютний розвиток ЗСО – це поступ системи ЗСО у світовому контексті щодо здійснення нею завдань з розвитку особистості відповідно до викликів сучасного глобального світу.

Система ЗСО має також самоорганізаційний характер, який, незалежно від цілей відносного розвитку, надає їй здатність досягати певною мірою і цілі абсолютного розвитку через абсорбцію і відображення кращих педагогічних практик розбудови майбутнього в сучасності.

Державне управління розвитком загальної середньої освіти” (ДУ РЗСО): це така форма державного управління ЗСО, у якій застосовуються інструменти теорії управління соціальними системами, організаційним розвитком, управління змінами і здійснюється комплекс дій, спрямованих на прийняття, апробування, активне поширення і розвиток нових підходів до ведення діяльності в системі ЗСО як у складній соціоекономічній організації. Залежно від цілей (завдань) розвитку освіти ДУ РЗСО може мати інноваційний, модернізаційний, екстенсивний, копіювальний, експансійний, сталий, наздоганяючий, випереджальний характер.

ДУ РЗСО, крім традиційних об’єктів державного управління (ЗНЗ, органи управління освітою), має специфічні об’єкти управління – внутрішньосистемні і зовнішні зв’язки, регіональні системи управління розвитком освіти, суб’єкти інноваційної діяльності, портфель інновацій, ресурсний потенціал розвитку та інноваційного середовища, що вимагає відповідних механізмів управління.

Сервісний підхід в управлінні освітою (СПУО) є відображенням концепції сервісної держави, тобто функціонування виконавчої влади і місцевого самоврядування як діяльності щодо надання громадянам державних, адміністративних та ін. послуг для забезпечення реалізації їх прав та свобод. СПУО визначає безпосереднім споживачем освіти, тобто освітніх послуг надаваних державою, учня. Загальна середня освіта, зберігаючи полівалентність своїх сенсів і функцій, є державною управлінською послугою, що інтегровано репрезентує сукупність управлінських, адміністративних та освітніх послуг, що надаються через мережу загальноосвітніх навчальних закладів системою державного управління ЗСО від імені держави. Державні органи управління освітою повинні здійснювати поділ діяльності всієї системи державного управління ЗСО на

послуги (сервіси) відповідно до потреб суб'єктів і зацікавлених сторін в освіті та розробити стандарти надання послуг усіх типів, а не лише адміністративних, як це є сьогодні. Впровадження сервісної стратегії вимагає рішучого перегляду характеру роботи підрозділів державного управління ЗСО, зокрема переходу від орієнтації державного управління на продукт (різноманітні рішення, рекомендації та постачання ресурсів) до орієнтації на задоволення потреб клієнта (споживача).

Концепція сервісизації державного управління розвитком ЗСО ґрунтується на таких засадах: 1) розвиток ЗСО передбачає реалізацію принципів права на освіту та свободи в освіті з метою максимізації задоволеності учнів-клієнтів освітою, яку вони здобувають; 2) розвиток ЗСО полягає у зменшенні різниці між успішністю в навчанні учнів з різним соціально-економічним статусом і максимізації людського капіталу учнів та вчителів; 3) надання/здобуття ЗСО є державною управлінською послугою. ЗСО як державна управлінська послуга складається з послуг двох типів: освітніх і додаткових послуг; 4) загальна структура ЗСО як державної управлінської послуги має такі організаційні модулі: нормативно-правове забезпечення послуги; перелік і вимоги до документального супроводження/звернення щодо надання послуги; процедура замовлення послуги; процеси надання/отримання послуги в державному органі і навчальному закладі; форма та зміст результату, який надається споживачу послуги; терміни, що використовуються для опису послуги; 6) реформування державного управління ЗСО здійснюється на засадах сервісної парадигми державного управління ("сервісизація державного управління").

Практична реалізація концепції передбачає модернізацію державного управління освітою як системи управління взаємовідносинами з клієнтами та застосування надбань сучасного менеджменту, зокрема алгоритму CRM-стратегії, у щоденній практиці органів державного управління освітою.

Розділ 4. РЕФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Професійно-технічна освіта є складовою системи освіти України. Професійно-технічна освіта є комплексом педагогічних та організаційно-управлінських заходів, спрямованих на забезпечення оволодіння громадянами знаннями, уміннями і навичками в обраній ними галузі професійної діяльності, розвиток компетентності та професіоналізму, виховання загальної і професійної культури. Професійно-технічна освіта здобувається у професійно-технічних навчальних закладах.

Згідно з Класифікатором видів економічної діяльності (КВЕД-2010, ДК 009:2010, Секція Р Освіта, Група 85.3 Середня освіта, Клас 85.32 Професійно-технічна освіта) професійно-технічна освіта включає надання такої освіти, яка зазвичай концентрується на предметній спеціалізації та викладанні теоретичних основ і практичних навичок, які відповідають теперішньому або майбутньому роду професійної діяльності. Мета програми може бути різною: від підготовки учня до широкого спектра професійної діяльності до конкретно обраної професії.

Система професійно-технічної освіти в Україні складається з професійно-технічних навчальних закладів незалежно від форм власності та підпорядкування, що проводять діяльність у галузі професійно-технічної освіти, навчально-методичних, науково-методичних, наукових, навчально-виробничих, навчально-комерційних, видавничо-поліграфічних, культурно-освітніх, фізкультурно-оздоровчих, обчислювальних та інших підприємств, установ, організацій та органів управління ними, що здійснюють або забезпечують підготовку кваліфікованих робітників.

Професійно-технічний навчальний заклад (ПТНЗ) – це заклад освіти, що забезпечує реалізацію потреб громадян у професійно-технічній освіті, оволодінні робітничими професіями, спеціальностями, кваліфікацією відповідно до їх інтересів, здібностей, стану здоров'я.

Перепідготовка робітників – це професійно-технічне навчання, спрямоване на оволодіння іншою професією робітниками, які здобули первинну професійну підготовку.

Підвищення кваліфікації робітників – це професійно-технічне навчання робітників, що дає можливість розширювати і поглиблювати раніше здобуті професійні знання, уміння і навички на рівні вимог виробництва чи сфери послуг.

Кваліфікований робітник це освітньо-кваліфікаційний рівень робітника, який на основі повної або базової загальної середньої освіти здобув спеціальні уміння та знання, має відповідний досвід їх застосування для вирішення професійних завдань у певній галузі народного господарства.

Органи управління професійно-технічною освітою. До органів управління професійно-технічною освітою належать:

- центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері освіти;
- центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері освіти;
- центральні органи виконавчої влади, яким підпорядковані професійно-технічні навчальні заклади;
- Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київська і Севастопольська міські державні адміністрації, а також створені ними структурні підрозділи з питань професійно-технічної освіти;
- місцеві органи управління професійно-технічною освітою.

Форми професійно-технічної освіти. Професійно-технічна освіта здійснюється у професійно-технічних навчальних закладах за денною, вечірньою (змінною), очно-заочною, дистанційною, екстернатною формами навчання, з відривом і без відриву від виробництва та за індивідуальними навчальними планами.

Ступеневість професійно-технічної освіти визначається у професійно-технічних навчальних закладах відповідними рівнями кваліфікації і складністю професій та освітньо-кваліфікаційним рівнем. Кожний ступінь навчання у професійно-технічному навчальному закладі має теоретичну і практичну завершеність і підтверджується присвоєнням випускникам (учням) освітньо-кваліфікаційних рівнів “кваліфікований робітник”, “молодший спеціаліст” згідно з набутими професійними знаннями, уміннями і навичками.

Освітньо-кваліфікаційні рівні професійно-технічної освіти. Випускнику професійно-технічного навчального закладу, який успішно пройшов кваліфікаційну атестацію, присвоюється освітньо-кваліфікаційний рівень “кваліфікований робітник” з набутої професії відповідного розряду (категорії). Випускнику, який закінчив відповідний курс навчання в акредитованому вищому професійному училищі, центрі професійно-технічної освіти певного рівня акредитації, може присвоюватись освітньо-кваліфікаційний рівень “молодший спеціаліст”.

Типи професійно-технічних навчальних закладів. До професійно-технічних навчальних закладів належать:

- професійно-технічне училище відповідного профілю;
- професійне училище соціальної реабілітації;
- вище професійне училище;
- професійний ліцей;
- професійний ліцей відповідного профілю;
- професійно-художнє училище;
- художнє професійно-технічне училище;
- вище художнє професійно-технічне училище;
- училище-агрофірма;
- вище училище-агрофірма;
- училище-завод;
- центр професійно-технічної освіти;
- центр професійної освіти;
- навчально-виробничий центр;
- центр підготовки і перепідготовки робітничих кадрів;
- навчально-курсний комбінат;
- навчальний центр;
- інші типи навчальних закладів, що надають професійно-технічну освіту або здійснюють професійно-технічне навчання.

Розділ 5. ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Автономія закладу (Institutional autonomy): Право закладу вищої освіти / вищого навчального закладу приймати рішення щодо статутної діяльності, зокрема освітньої, дослідницької, видавничої, адміністративної, кадрової, фінансової.

Академічна свобода (Academic freedom): Свобода освітньої та дослідницько-інноваційної діяльності викладачів, учених вищого навчального закладу.

Акредитація (Accreditation): Періодичне оцінювання і визнання уповноваженими державними та / або громадськими органами діяльності вищих навчальних закладів, навчальних програм як таких, що відповідають встановленим вимогам, нормам, стандартам.

Група Є4 (E4 Group): Група, до якої входять чотири основних консультативних члени із супроводу Болонського процесу: Європейська асоціація забезпечення якості вищої освіти, Європейська асоціація закладів вищої освіти, Європейська асоціація університетів, Європейський союз студентів.

Додаток до диплома (Diploma supplement): Документ, що видається випускникам вищих навчальних закладів та містить детальну інформацію про успішно завершене навчання. Додаток до диплома європейського зразка заповнюється відповідно до структури, розробленої Європейською комісією, Радою Європи і ЮНЕСКО, що необхідно для забезпечення міжнародної зрозумілості та визнання диплома (кваліфікації вищої освіти) з метою доступу до подальшого навчання та / або здійснення професійної діяльності.

Дублінські дескриптори (Dublin descriptors): Системний опис типових очікуваних досягнень та здатностей випускника для кожного циклу вищої освіти, сформульований у термінах п'яти видів компетентностей: знання і розуміння; застосування знань і розуміння; формування суджень; комунікація; здатність до подальшого навчання, розвитку.

Європейська асоціація забезпечення якості вищої освіти (European Association for Quality Assurance in Higher Education, ENQA): Європейський орган, який сприяє впровадженню кращої практики щодо забезпечення якості вищої освіти і як один з основних консультативних членів із супроводу Болонського процесу входить до групи Є4.

Європейська асоціація закладів вищої освіти (European Association of Institutions in Higher Education, EURASHE): Європейське об'єднання вищих навчальних закладів неуніверситетського сектора, які проводять узгоджену і прозору політику з вищої освіти в контексті Болонського процесу. Як один з основних консультативних членів із супроводу Болонського процесу входить до групи Є4.

Європейська асоціація університетів, ЄАУ (European University Association, EUA): Об'єднання європейських університетів з метою проведення конструктивної й узгодженої політики з вищої освіти, сприяння участі університетів в Болонському процесі, надання їм підтримки в захисті автономії, академічних свобод. Як один з основних консультативних членів із супроводу Болонського процесу входить до групи Є4.

Європейська кредитна трансферно-накопичувальна система, ЄКТС (European Credit Transfer and Accumulation System, ECTS): Система трансферу і накопичення кредитів, що сприяє наданню, визнанню, підтвердженню кваліфікацій та освітніх компонентів, мобільності студентів. Система ґрунтується на визначенні навчального навантаження студента, яке необхідне для досягнення певних результатів навчання та обліковується в кредитах ЄКТС. В ЄКТС навчальному навантаженню навчального року за денною формою відповідають 60 кредитів.

Європейська мережа національних інформаційних центрів з академічного визнання і мобільності (European Network of National Information Centres on academic recognition and mobility, ENIC Network): Мережа, що заснована Радою Європи та ЮНЕСКО на виконання Лісабонської конвенції з визнання та тісно співпрацює з Мережею національних інформаційних центрів академічного визнання (NARIC Network).

Європейська рамка кваліфікацій для навчання впродовж життя (European Qualifications Framework for Lifelong Learning, EQF LLL): Рекомендований у 2008 р. Європейським Парламентом і Радою Європейського Союзу загальний системний опис восьми кваліфікаційних рівнів, які охоплюють весь спектр кваліфікацій, здобутих в процесі формального, неформального, інформального навчання, зокрема загальної середньої, професійно-технічної та вищої освіти. Рамка є інструментом для поліпшення порівняння, ідентифікації і визнання існуючих та запровадження нових кваліфікацій, сприяє мобільності громадян між країнами та навчання впродовж життя. Кожен кваліфікаційний рівень описується в термінах

результатів навчання, які визначаються через знання, уміння і компетентності.

Європейський простір вищої освіти, ЄПВО (European Higher Education Area, EHEA): Простір вищої освіти країн-учасниць Болонського процесу, що проводять узгоджену і прозору освітню політику. Будапештсько-Віденською декларацією у 2010 р. заявлено про його створення. Комюніке, прийнятим у Льовені / Лувен-ла-Ньові (2009 р.), визначено стратегію розвитку ЄПВО до 2020 р. Основними інструментами ЄПВО є ЄКТС, національні рамки кваліфікацій, сумісні з Рамкою кваліфікацій ЄПВО, та Додаток до диплома.

Європейський реєстр забезпечення якості вищої освіти (European Quality Assurance Register for Higher Education, EQAR): Реєстр, що утворений Європейською асоціацією забезпечення якості вищої освіти, Європейською асоціацією університетів, Європейською асоціацією закладів вищої освіти, Європейським союзом студентів (групою Є4), і включає визнані європейські та національні агенції забезпечення якості вищої освіти, які відповідають вимогам Європейських стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості вищої освіти.

Європейські стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості вищої освіти (European Standards and Guidelines for Quality Assurance of Higher Education): Документ, що ухвалений на Болонському саміті в 2005 р. у Бергені (Норвегія) та містить стандарти і рекомендації для закладів та агенцій забезпечення якості вищої освіти. Стосується внутрішнього і зовнішнього забезпечення якості вищої освіти.

Забезпечення якості (Quality assurance): Сукупність процедур, що застосовуються на інституційному (внутрішньому) та національному і міжнародному (зовнішньому) рівнях для якісної реалізації освітніх / навчальних програм і присудження кваліфікацій.

Здатність до працевлаштування (Employability): Наявність у випускників компетентностей, що необхідні для успішного працевлаштування.

Кваліфікація (Qualification): Офіційний результат процесу оцінювання й визнання, який отримано, коли компетентний орган встановив, що особа досягла результатів навчання за заданими стандартами. За концепцією Міжнародної стандартної класифікації професій кваліфікація – здатність особи виконувати завдання і обов'язки певного виду діяльності, визначається рівнем і спеціалізацією освіти (формальної, неформальної, інформальної).

Компетентність / компетентності (Competence, competency / competences, competencies): За проектом Тюнінг Європейської Комісії це – динамічна комбінація знань, розуміння, умінь, цінностей, інших особистих якостей, що описують результати навчання за освітньою / навчальною програмою. Компетентності лежать в основі кваліфікації випускника.

Компетенція / компетенції (Competence, competency / competences, competencies): Надані (наприклад, нормативно-правовим актом) особі (іншому суб'єкту діяльності) повноваження, коло її (його) службових й інших прав і обов'язків. Слід відрізнити поняття компетенції / компетенцій від компетентності / компетентностей як набутих реалізаційних здатностей особи.

Лісабонська конвенція з визнання (Lisbon Recognition Convention): Міжнародна конвенція Ради Європи, що розроблена спільно з ЮНЕСКО, прийнята в 1997 р. у Лісабоні, запроваджується з 1999 р. і стосується визнання академічних ступенів та кваліфікацій вищої освіти. Конвенція встановлює, що ступені (кваліфікації) і періоди навчання мають визнаватися, якщо інституціями, відповідальними за визнання, не встановлено суттєвих відмінностей.

Ліцензування (Licensing): Процес, за яким урядовий орган надає офіційний дозвіл: 1) освітнім / навчальним програмам на реалізацію до отримання акредитації; 2) закладам освіти для виконання конкретних функцій.

Мережа національних інформаційних центрів академічного визнання (National Academic Recognition Information Centre Network, NARIC network): Мережа національних інформаційних центрів країн – членів Європейського Союзу, яка створена з метою вдосконалення академічного визнання дипломів і періодів навчання, сприяння мобільності студентів, викладачів та дослідників. Більшість таких центрів не приймають рішення з визнання, а лише надають потрібну інформацію і консультації щодо зарубіжних освітніх систем та кваліфікацій.

Міжнародна стандартна класифікація освіти, МСКО (International Standard Classification of Education, ISCED): Класифікація освіти на основі системної характеристики освітніх програм, слугує інструментом збору, узагальнення та представлення статистичних даних про освіту. МСКО запроваджена ЮНЕСКО у 1976 р., переглянута у 1997 р., а у 2011 р. прийнята оновлена версія МСКО. У МСКО наскрізними класифікаційними параметрами визначено рівні і галузі освіти, а також додат-

кові критерії (наприклад, призначення, орієнтація, тривалість освітньої програми).

Мобільність (Mobility): Ключовий принцип формування європейських просторів вищої освіти і досліджень, що передбачає різноманітні можливості для вільного переміщення студентів, викладачів, дослідників, адміністраторів у цих просторах з метою академічного і загальнокультурного взаємозбагачення.

Національна рамка кваліфікацій, НРК (National Qualifications Framework, NQF): Цілісний міжнародно зрозумілий опис національної шкали кваліфікацій в термінах компетентностей, через який всі кваліфікації та інші навчальні досягнення, зокрема у вищій освіті, можуть бути виражені й співвіднесені між собою в узгоджений спосіб.

Проект Тюнінг (TUNING Project): Проект Європейської Комісії “Налаштування освітніх структур в Європі”, що реалізується з 2000 р. при взаємодії із сферами вищої освіти і праці та спрямований на формування загальної методології порівнюваності і сумісності рівнів та змісту навчальних програм у різних предметних галузях вищої освіти. За проектом визначено загальні (ключові) та специфічні (предметні) компетентності для окремих освітніх галузей. У рамках проекту також розроблені переліки компетентностей для певних предметних областей.

Професійні стандарти (Professional standards): Мінімально необхідні вимоги до змісту та умов праці, кваліфікації працівників, їх компетентностей, що визначаються роботодавцями і слугують основою для присудження професійних кваліфікацій. Професійні стандарти співвідносяться з рівнями національної рамки кваліфікацій і групуються за галузевими ознаками.

Рамка кваліфікацій Європейського простору вищої освіти (Framework for Qualifications of the European Higher Education Area, QF EHEA): Всеохоплююча рамка (шкала) кваліфікацій, яка розроблена для вищих навчальних закладів Європи, прийнята на Бергенській конференції (2005 р.), описує три послідовні цикли вищої освіти: перший, включаючи короткий, (бакалаврський), другий (магістерський) і третій (докторський). Для опису кваліфікаційних рівнів рамки використовуються Дублінські дескриптори.

Результати навчання (Learning outcomes): Сукупність вимірюваних компетентностей, що виражають знання, розуміння, уміння, навички, цінності, які набув студент після завершення освітньої / навчальної програми або її окремого компоненту. Термін

“результати навчання” є одним з основних термінів Болонського процесу і характеризує зміну освітньої парадигми з процесної на результатну, перехід до студентоцентрованого підходу.

Університет (University): Основний тип вищого навчального закладу, що на засадах автономії, академічної свободи здійснює освітню, дослідницьку, інноваційну діяльність, є головними чинниками суспільного прогресу, здійснює підготовку фахівців на всіх рівнях (підрівнях, етапах, циклах) та за широким спектром галузей освіти і навчання.

Формальна освіта (Formal education): Освіта, що призводить до присудження кваліфікації (кваліфікацій) у межах певного освітнього рівня (етапу, циклу) і здійснюється в закладах освіти. За даними Організації економічного співробітництва і розвитку формальна освіта зазвичай актуальна для осіб віком до 40 років, для старшого віку її роль у навчанні впродовж життя значно знижується.

Якість вищої освіти (Quality in Higher Education): Характеристика вищої освіти, що відображає відповідність результатів навчання, освітніх процесів та інституційних умов актуальним цілям розвитку особи і суспільства. З метою її забезпечення розроблено Рамку кваліфікацій ЄПВО (2005 р.), Європейські стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості вищої освіти (2005 р.), утворено Європейську асоціацію забезпечення якості вищої освіти (2004 р.) та Європейський реєстр забезпечення якості вищої освіти (2008 р.).

Розділ 6. УПРАВЛІННЯ ПІДГОТОВКОЮ КЕРІВНИХ КАДРІВ СФЕРИ ОСВІТИ

Людські ресурси – це специфічний і найважливіший з усіх видів економічних ресурсів; як чинник економічного розвитку людські ресурси – це працівники, що мають певні професійні навички і знання і можуть використовувати їх у трудовому процесі

Кадрове забезпечення – це специфічна, повторювана діяльність, що здійснюється в процесі управління, змістом якої є забезпечення органів і установ, їх підрозділів необхідним контингентом людей, які відповідають певним вимогам, впровадження науково обґрунтованих методів добору, розстановки, навчання, мотивації, правового регулювання трудової діяльності та надання правового захисту працюючим.

Кадровий потенціал – це сукупність якісних і кількісних характеристик персоналу, які включають чисельність, склад і структуру, фізичні і психологічні можливості працівників, їхні інтелектуальні і креативні здібності, професійні знання і кваліфікаційні навички, комунікабельність і здібність до співпраці, відношення до праці та інші якісні характеристики.

Управління кадровим персоналом (УКП) – це система організаційних, економічних, соціально-психологічних заходів, що спрямовані на розвиток лідерства, професійне зростання як управлінців, так і рядових працівників, створення сильної, адаптивної, організаційної, корпоративної культури, яка б стимулювала розвиток атмосфери взаємної відповідальності працівників і управлінського апарату, бажання всіх працівників організації зробити її кращою за рахунок підтримки ініціативи на всіх рівнях організації, постійних технічних і організаційних нововведень, відкритого обговорення всіх проблем.

Соціально-психологічні методи УКП визначаються як конкретні прийоми і способи впливу на процес формування і розвитку трудового колективу й окремих працівників; дані методи більшою мірою впливають на весь колектив (соціальне планування, створення оптимального соціально-психологічного клімату та ін.), психологічні – на окремих працівників (методи психологічного відбору, оцінювання персоналу тощо).

Організаційно-розпорядницькі методи УКП являють собою шляхи впливу на працівників, що ґрунтуються на використанні встановлених організаційних зв'язків, правових положень і

норм. Ці методи можна охарактеризувати як здійснення управлінських дій на кадровий потенціал установи в цілому. Стабілізуюче регулювання передбачає дотримання керівником і підлеглими регламентуючих документів, норм та вимог. Крім регламентування застосовується й інший метод прямої дії, заснований на нормуванні. Головна особливість цих методів полягає у сприйнятті підлеглими установлених норм.

Економічні методи УВП являють собою прогнозування і планування кадрової роботи, розрахунки балансу робочих місць і трудових ресурсів, визначення основної і додаткової потреби в кадрах і джерел її забезпечення. До економічних методів відносять сукупність способів активізації економічних інтересів об'єкта управління орієнтувати його діяльність на досягнення загальних цілей без безпосереднього втручання суб'єкта управління. Основою їх є матеріальна винагорода за продуктивну працю.

Державна кадрова політика в освіті – це сукупність принципів, способів дій державних органів управління освітою з організації людських ресурсів галузі на основі формування, підтримки і розвитку освітніх цінностей та ідеалів, норм, правил, процедур, здатних забезпечити цілісність та стійкість розвитку системи освіти у відповідності з державними цільовими установками.

Принципи державної кадрової політики – сформульовані на основі багаторічного вітчизняного та світового досвіду прояви закономірностей, фундаментальні, науково обгрунтовані, а в певних випадках і законодавчо закріплені основні положення, правила, певні критерії і вимоги, відповідно до яких визначаються норми поведінки і діяльності суб'єктів з розробки та реалізації кадрової політики, будується і функціонує на їх основі система організації роботи з кадрами суспільства, сфери галузі, підприємства, установи, організації тощо.

Об'єктами державної кадрової політики в освіті є:

- 1) система відбору, професійного росту і підвищення кваліфікації керівних, науково-педагогічних і педагогічних працівників;
- 2) система організації і управління педагогічними і науково-педагогічним персоналом, як одним із важливих важелів зберігання, стабілізації та розвитку освіти;
- 3) система мотивації праці працівників, соціальних гарантій і соціального захисту.

Освітня система – це варіативна, відкрита для змін і інновацій диференційована сфера освітніх послуг; вона передбачає

свідомий вибір особистістю відповідно до своїх інтересів, здібностей, потреб індивідуальної освітньої програми, що спрямована на розвиток особистості. Підготовка керівників сфери освіти є освітньою системою.

Підготовка керівників сфери освіти (ККО) як система розуміється:

– як надання можливості кожному державному службовцю, педагогічному, науково-педагогічному працівникові та особі, яка претендує на посаду управлінця сфери освіти, вивчати загальноосвітні й спеціальні дисципліни, виходячи із державних, суспільних та особистісних освітніх потреб;

– як сукупність ланок освіти, що взаємопов'язані між собою, динамічно розвиваються і забезпечують наступність і послідовність у навчанні;

– як шлях до збільшення реального інтелектуального, професійно-кваліфікаційного й духовного потенціалу держави, суспільства взагалі, та системи освіти зокрема.

Цільові групи системи підготовки ККО представлені категоріями управлінців системи освіти – фахівцями з формування та реалізації освітньої політики:

- 1) державні службовці центральної, регіональної та локальної ланок управління освітою;
- 2) працівники органів місцевого самоврядування, які опікуються сферою освіти;
- 3) керівники навчальних закладів;
- 4) представники громадських організацій, які діють у сфері освіти.

Мета підготовки ККО – забезпечення потреби держави в кваліфікованих кадрах високого рівня професіоналізму та культури, здатних компетентно і відповідально реалізовувати державну освітню політику, а також неперервний розвиток професійної управлінської компетентності відповідно до сучасних вимог суспільства та особистості.

Післядипломна освіта – спеціалізоване вдосконалення освіти та фахової підготовки особи шляхом поглиблення, розширення й оновлення її професійних знань, умінь і навичок або отримання іншої спеціальності на основі здобутого раніше освітньо-кваліфікаційного рівня та практичного досвіду. Організаційно-управлінськими формами післядипломної освіти є перепідготовка, спеціалізація, розширення профілю та стажування.

Підготовка кадрів – це здобуття освіти відповідного освітньо-кваліфікаційного рівня спеціаліста, магістра за спеціальностями, що спрямовані на професійну діяльність в певній галузі; а також навчання в аспірантурі, докторантурі.

Перепідготовка кадрів – це здобуття освіти відповідного освітньо-кваліфікаційного рівня спеціаліста, магістра з іншою спеціальністю в межах, як правило, відповідної галузі знань.

Підвищення кваліфікації – це навчання з метою оновлення і розвитку умінь і знань, необхідних для ефективного вирішення професійних завдань, а також особистісного розвитку.

Компетентнісний підхід до навчання виражається спрямованістю навчального процесу на формування і розвиток відповідних компетентностей, необхідних людині для повноцінного життя в суспільстві, професійної діяльності, суспільної та особистісної самореалізації.

Компетентності – це динамічна комбінація знань, розуміння, умінь, цінностей, інших особистих якостей. Сукупність компетентностей визначається як навчальні результати і є основою кваліфікації спеціаліста. Також компетентність розуміється як спроможність за рахунок набутих знань виконувати певний комплекс робіт або керувати його виконанням з відповідною швидкістю, якістю та ефективністю.

Професійна компетентність – це інтегративна характеристика ділових і особистісних якостей фахівця, що відображає рівень знань, умінь, досвіду, достатніх для досягнення мети з певного виду професійної діяльності, а також моральну позицію фахівця. Тобто, така інтегрована характеристика свідчить про наявні можливості особистості щодо успішного виконання певного виду професійної діяльності, в нашому випадку – управлінської діяльності у сфері освіти.

Аналітико-діагностична компетентність керівника сфери освіти являє собою здатність практично застосовувати методи наукового дослідження (зокрема системного аналізу та синтезу), технологій діагностування, здійснювати інтерпретацію отриманих результатів і використовувати їх при прийнятті рішень та розв'язанні професійних завдань.

Предметно-спеціальна компетентність передбачає здатність практично застосовувати надбання суспільних наук (науки державного управління, філософії, економіки, менеджменту, соціології, психології тощо) для прийняття рішень та розв'язання про-

фесійних завдань. Слід зазначити, що дана компетентність керівника сфери освіти належить до ключових професійних компетентностей управлінця, її не слід ототожнювати з групою предметних компетентностей, які відображують освоєний фахівцями досвід специфічної для певного предмета діяльності, наприклад управління навчально-виховним процесом у загальноосвітньому навчальному закладі.

Інформаційно-комунікаційна компетентність включає здатність практично застосовувати інформаційно-комунікаційні технології для задоволення професійних потреб і розв'язання суспільно важливих управлінських завдань.

Організаційно-управлінська компетентність являє собою здатність забезпечувати безперервний професійний розвиток колективу, організації, сфери освіти в цілому шляхом прийняття (в межах своїх функціональних обов'язків і повноважень) управлінських рішень, що сприяють досягненню встановленої мети.

Соціально-психологічна компетентність передбачає володіння відповідними соціально-психологічними знаннями, вміннями, а також комунікативними навичками, що застосовуються керівником в системі управління. Даний вид компетентності також може бути представлений системою мотивів професійної діяльності, емоційно-вольовими характеристиками, поведінковими реакціями, системою навичок ефективної самоорганізації управлінської діяльності, емпатією, рефлексією тощо.

Розвиток – це особливий тип незворотних, поступальних, цілеспрямованих змін складних системних об'єктів, що пов'язано з їх структурним та функціональним оновленням, поліпшенням, зростанням, перетворенням у “своє” якісно нове.

Професійний розвиток є поняттям, яке характеризує процес професійної соціалізації, спрямований на оволодіння особистістю різноманітними професійними ролями, системою професійної мотивації, сукупністю професійних знань, навичок тощо.

Компетентнісний розвиток ККО – це цілісний, неперервний процес формування та удосконалення під впливом соціальних чинників (навчання, професійної діяльності тощо) відповідних компетентностей, необхідних особистості для повноцінного життя в суспільстві, суспільної та особистісної самореалізації, взагалі, та ефективної професійної управлінської діяльності в освіті, зокрема.

Управління компетентнісним розвитком ККО – це комплекс цілеспрямованих впливів на усі можливі фактори соціально-

освітнього середовища та особистісної професійної спрямованості управлінців на основі інформації про стан і можливості цього середовища та перспективи неперервного професійного та особистісного удосконалення керівників, що передбачає формування і розвиток їх здатності ефективно здійснювати професійну управлінську діяльність в освіті і готовність до свідомого саморозвитку у ній.

Освіта дорослих розуміється як цілеспрямований процес розвитку особистості шляхом реалізації освітніх програм та послуг, здійснення освітньо-інформаційної діяльності в межах та поза межами загальної середньої, професійно-технічної, вищої та післядипломної освіти. Освіта дорослих є невід'ємною частиною політики навчання впродовж життя. Держава гарантує здобуття освіти впродовж життя шляхом створення умов рівного доступу та розширення такого доступу громадянам країни до освіти дорослих, а також шляхом сприяння створенню і функціонуванню навчальних закладів, що надають послуги у сфері освіти дорослих.

Андрагогічний підхід в навчанні ґрунтується на тому, що для дорослої людини важливе відчуття власної участі у будь-яких рішеннях стосовно неї, а не покладання на рішення інших. Даний підхід передбачає побудову освітнього процесу з урахуванням індивідуальних потреб і можливостей.

Андрагогічний підхід ґрунтується на чотирьох принципових положеннях: 1) провідна роль у власній освіті належить самому фахівцеві; 2) навчання повинно виходити з індивідуальних особливостей того, хто навчається, відповідати його індивідуальним освітнім потребам та стимулювати зростання цих потреб; 3) у процесі навчання слід використовувати внутрішні сили особистості, спиратися на природне прагнення людини до саморозвитку, самовдосконалення, активізувати суб'єктивну сферу фахівця; 4) навчальний процес відбувається у спільній діяльності того, хто навчається і тих, хто навчає.

Розділ 7. ДЕРЖАВНА МОВНА ПОЛІТИКА В ГАЛУЗІ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Державна (офіційна) мова – це мова, якій державою надано правовий статус обов’язкового засобу спілкування в публічних сферах суспільного життя (державному управлінні та діловодстві, громадських органах і організаціях, на підприємствах, у державних закладах освіти і науки, культури, у сферах зв’язку та інформатики тощо). Критеріями для надання тій чи іншій мові статусу державної слугують такі показники: автохтонність, чисельність автохтонів, престиж мови, її нейтральність, поліфункціональність (наявність широкого спектра функцій мови в культурному, політичному, соціально-економічному і приватному житті народів, які населяють ту чи іншу державу).

Державна мовна політика в Україні має своїм завданням регулювання суспільних відносин у сфері всебічного розвитку і вживання української як державної, регіональних мов або мов меншин та інших мов, якими користується населення країни в державному, економічному, політичному і громадському житті, міжособистісному та міжнародному спілкуванні, охорону конституційних прав громадян у цій сфері, виховання шанобливого ставлення до національної гідності людини, її мови і культури, зміцнення єдності українського суспільства.

Основи державної мовної політики визначаються Конституцією України. Цілі та принципи державної мовної політики в Україні визначаються відповідно до Закону України “Про засади державної мовної політики”. Державна мовна політика України базується на визнанні і всебічному розвитку української мови як державної і гарантуванні вільного розвитку регіональних мов або мов меншин, інших мов, а також права мовного самовизначення і мовних уподобань кожної людини.

Державна мовна політика в галузі освіти України – це свідомий вплив держави, спрямований на практичне кероване наскрізне застосування державної (української), національних, регіональних та іноземних мов у навчально-виховному процесі загальноосвітніх закладів різних рівнів, незалежно від типу, форм власності, а також форм отримання освіти, з метою консолідації українського суспільства на основі єдиної державної (української) мови, поваги до національних та регіональних мов, вивчення іноземних мов, забезпечення міжнаціонального миру і злагоди, ство-

рення сприятливих умов для європейської та світової інтеграції як Української держави в цілому, так і її громадян.

Законодавство України про мови складається з Конституції України, Декларації прав національностей України, Закону “Про засади державної мовної політики”, законів України “Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин”, “Про національні меншини”, “Про ратифікацію Рамкової конвенції Ради Європи про захист національних меншин” та інших законів України, а також міжнародних договорів, що регулюють питання використання мов, згода на обов’язковість яких надана Верховною Радою України.

Мова – 1) складне суспільне явище, у якому розрізняють такі ознаки: а) найважливіший засіб людського спілкування та об’єднання людей у спільноту; б) засіб самоідентифікації й вираження ментальності нації (етносу); в) засіб формування й розвитку думки, здійснення пізнавальної діяльності, реалізації духовної культури народу.

Мова і суспільство – нерозривна єдність двох явищ, пов’язаних між собою як часткове і загальне, як невід’ємна сторона й одна з обов’язкових ознак цілої суспільної системи в її неперервному функціонуванні. Найтиповішим видом суспільства є етнічне (етнос), народ, а найтиповішою його ознакою – мова.

Мова індивідуального (одноосібного поширення) – це мова, де її носієм є одна людина (напр., іврит, есперанто).

Мова міжнаціонального спілкування – прийнята в певній багатонаціональній державі мова міжособистісного спілкування. Зазвичай це є мова автохтонного населення, що, як правило, складає більшість у будь-якій національній державі.

Мова освіти – мова, якою здійснюється навчально-виховний процес у навчальному закладі певного типу і рівня, є засобом комунікації, пізнання, розвитку, джерелом виховання патріотичних почуттів. Стратегія мовної освіти спрямована на забезпечення права громадян України на задоволення їхніх освітньо-культурних потреб щодо мови (мов) навчання, розвиток демократичних засад держави, утвердження принципів взаєморозуміння, терпимості і толерантності, сприяння міжнародному співробітництву, підвищення рівня якості освіти. Дальший розвиток суспільства, розширення міжнародних економічних, культурних і наукових зв’язків з іншими країнами зумовлює потребу в забезпеченні якості і доступності вивчення національних та іноземних мов.

Мова національної меншини в Україні – це мови неукраїнців, які проживають в Україні. Відповідно до Закону України “Про засади державної мовної політики” мова національної меншини – це мова меншини, що об’єднана спільним етнічним походженням. В Україні за даними перепису 2001 року налічується 136 національних меншин.

Мовна група. Відповідно до Закону України “Про засади державної мовної політики” мовна група – це група осіб, що проживає в Україні і має спільну рідну мову.

Мовна політика – це планомірно організована діяльність та відповідно цілісна, комплексна система заходів держави щодо цілеспрямованого управління процесами розвитку мов у соціумі з метою їх оптимізації та взаємодії, повноцінне функціонування і забезпечення національних інтересів країни в цілому через повсюдне й беззаперечне утвердження державної мови. Особливої ваги набуває мовна політика в поліетнічних державах (чи державах з наявністю поліетнічних регіонів) у зв’язку з освітою (освіта державною мовою, рідною мовою етносу), створення інформаційного простору, який забезпечує національну єдність, цілісність і безпеку держави.

Мовна політика в Україні – це складова етнонаціональної політики, спрямована на утвердження, розвиток і повсемісне функціонування української мови як державної в Україні, належне забезпечення мовних прав національних та регіональних меншин задля консолідації суспільства.

Мовна спільнота – це сукупність людей, об’єднаних спільними соціальними, економічними, політичними і культурними зв’язками і здійснювані в повсякденному житті безпосередні й опосередковані контакти один з одним і з різними спеціальними інститутами за допомогою однієї мови або різних мов, поширених у цій сукупності.

Мовлення – форма спілкування (комунікації) людей засобами мови. Мовленнєве спілкування сприяє організації спільної діяльності людей, пізнанню один одного, є істотним чинником у формуванні й розвитку міжособистісних відносин. Мовлення виконує роль основного механізму мислення людини.

Мовне планування загалом, і кожна з його складових частин, зокрема, є надто складними і надто продиктованими історією, щоб бути незалежно один від одного чи спільно передбачуваними з будь-яким утішливим рівнем точності. Увесь процес не обов’язково починається або закінчується якоюсь певною части-

ною, попри майстерні метафори про обернене. Де воно починається, коли воно починається і в якому напрямі воно розвивається – визначається контекстом – політичним, економічним, культурним – у якому воно розвивається.

Мовне регулювання – це цілеспрямований вплив на характер і сферу вживання мови; на систему і форми існування мови, що здійснюється переважно шляхом ухвалення законодавчих актів (заходів) або якимось іншим чином з боку державних органів конкретного національно-територіального утворення.

Національна держава – держава, утворена відповідною нацією, що компактно проживає на певній території, у результаті здійснення нею основного права на політичне самовизначення, яка забезпечує належні умови для збереження та розвитку надбань цієї нації та для взаємозбагачення і розвитку усіх націй, етнічних груп, які проживають у даній державі.

Національна меншина – група громадян держави, чисельно менша і невідомуюча в цій державі, з етнічними, релігійними або мовними особливостями, що відрізняються від більшості населення, натхненні спільною волею вижити і які ставлять за мету домогтися фактичної і юридичної рівності з більшістю. У Законі України “Про національні меншини” зазначено, що “до національних меншин належать групи громадян України, які не є українцями за національністю, виявляють почуття національного самоусвідомлення та спільності між собою”. Разом з тим у наукових колах існує думка, що до національних меншин належать представники в Україні (чи іншій державі) тих народів, що свого часу утворили власні національні держави, наприклад, поляки в Україні чи українці в Польщі.

Національна мова – це етнокультурна категорія, що має як особистісне, так і групове вираження. Як літературна мова, національна обслуговує духовно-матеріальний потенціал даної нації. Нею друкуються, зберігаються і передаються з покоління в покоління тексти художньої, наукової, навчальної, пропагандистської та іншої літератури. Турбота про національну мову належить до компетенції нації, тієї частини інтелігенції, яка працює з мовою.

Національна політика – це діяльність відповідних соціально-політичних, економічних і культурних інституцій і посадових осіб у сфері національних і міжнаціональних відносин. Державна політика у сфері національних відносин – це насамперед міжрегіональна політика щодо врахування етносоціальних особливостей сфер деяких націй щодо національних меншин усередині даної

країни, розвитку мови корінної нації, економічного балансу та культурних традицій, виховання патріотичних почуттів у людей тощо.

Національно-культурна автономія – це користування і навчання рідною мовою чи вивчення рідної мови в державних навчальних закладах або через національні культурні товариства, розвиток національних культурних традицій, використання національної символіки, відзначення національних свят, сповідування своєї релігії, задоволення потреб у літературі, мистецтві, засобах масової інформації, створення національних культурних і навчальних закладів та будь-яка інша діяльність, що не суперечить чинному законодавству.

Освіта – процес і результат засвоєння особистістю певної системи наук, знань, практичних умінь і навичок і пов'язаного з ними того чи іншого рівня розвитку її розумово-пізнавальної і творчої діяльності, а також морально-естетичної культури, які в своїй сукупності визначають соціальне обличчя та індивідуальну своєрідність цієї особистості.

Право мовного самовизначення. Відповідно до Закону України “Про засади державної мовної політики” кожен має право вільно визначати мову, яку вважає рідною, і вибирати мову спілкування, а також визнавати себе двомовним чи багатомовним і змінювати свої мовні уподобання. Кожен незалежно від етнічного походження, національно-культурної самоідентифікації, місця проживання, релігійних переконань має право вільно користуватися будь-якою мовою в суспільному та приватному житті, вивчати і підтримувати будь-яку мову.

Регіональна мова або мова меншини. Відповідно до Закону України “Про засади державної мовної політики” регіональна мова або мова меншини – це мова, що традиційно використовується в межах певної території держави громадянами цієї держави, які складають групу, що за своєю чисельністю менша, ніж решта населення цієї держави, та/або відрізняється від офіційної мови (мов) цієї держави.

Регіональна мовна група. Відповідно до Закону України “Про засади державної мовної політики” регіональна мовна група – це група осіб, яка проживає в певному регіоні (населеному пункті) і має спільну рідну мову.

Рідна мова – це перша мова, якою особа оволоділа в ранньому дитинстві. Рідна мова являє собою особистісний аспект. Як етнопсихологічна категорія, рідна мова входить до компетенції лише

тієї конкретної особи, яка визначає її своєю рідною. Вибір мови – виключна компетенція і право індивіда.

Світові мови – це мови, що через певні історичні та демографічні обставини набули в світі широкого використання і охоплюють значну кількість мовців. Як відомо, до світових мов належать англійська, французька, іспанська, арабська, китайська та російська.

Сприяння розвитку української мови і культури за межами України. Згідно із Законом України “Про засади державної мовної політики” держава відповідно до міжнародних норм і міждержавних угод сприяє розвитку української мови і культури за кордоном, задоволенню національно-культурних потреб закордонних українців, надає згідно з нормами міжнародного права всебічну допомогу, за їхнім бажанням, освітнім школам, науковим установам, національно-культурним товариствам українців, громадянам українського походження, які проживають у зарубіжних країнах, у вивченні української мови та проведенні наукових досліджень з українознавства, сприяє навчанню громадян українського походження в навчальних закладах України.

Українська мова як державна. Відповідно до Закону України “Про засади державної мовної політики” державною мовою України є українська мова. Українська мова як державна мова обов’язково застосовується на всій території України при здійсненні повноважень органами законодавчої, виконавчої та судової влади, у міжнародних договорах, у навчальному процесі в навчальних закладах в межах і порядку, що визначаються названим Законом. Держава сприяє використанню державної мови в засобах масової інформації, науці, культурі, інших сферах суспільного життя. Обов’язковість застосування державної мови чи сприяння її використанню у тій чи іншій сфері суспільного життя не повинні тлумачитися як заперечення або применшення права на користування регіональними мовами або мовами меншин у відповідній сфері та на територіях поширення.

Розділ 8. МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВНО-ГРОМАДСЬКОГО УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Державна освітня політика щодо забезпечення якості освіти – діяльність держави, спрямована на гарантування, підтримку та поліпшення якості освіти в усьому її розмаїтті.

Державне управління якістю освіти – це певна діяльність системи державно-громадського управління якістю освіти, яка покликана забезпечити збалансовану відповідність освіти різноманітним і постійно змінюваним умовам, потребам особистості, держави, суспільства та нормативно-затвердженим цілям і стандартам розвитку освітньої системи. Це процес переведення наявної якості освіти як об'єкту управлінського впливу в стан, що характеризується заздалегідь визначеними й обґрунтованими показниками якості освіти.

Індикатор (від лат. indicator – вказівник) – доступна для спостереження та вимірювання характеристика досліджуваного об'єкта, яка може або безпосередньо представляти цей об'єкт та його принципи, або ж представляти інші, недоступні прямому вимірюванню і спостереженню характеристики об'єкта.

Інструментарій вимірювання (від лат. instrumentum – зброя для роботи) – система методичних і технічних прийомів обстеження, представлена у формі різноманітних документів – інструкцій, опитувальних листів, анкет, текстів тестів, бланків для їх заповнення тощо.

Кваліметричні моделі, що використовуються в освітній сфері, є аналітичними моделями певного об'єкта системи освіти (навчального закладу, відділу або управління освіти, діяльності вчителя, керівника школи), які побудовані на основі методу експертних оцінок із застосуванням кваліметричного підходу до визначення змісту та вагомості кожного показника якості об'єкта оцінювання.

Кваліметрія освіти (від англ. quails – який, якої якості та metros – міряти, вимірювати) як одна із складових квалітології – це наука, що розробляє способи вимірювання якісних характеристик будь-якого об'єкту або системи освіти.

Квалітологія освіти (від англ. quails – який, якої якості та logos – наука) – це триєдина наука, що охоплює теорію якості освіти (Quality Education System), теорію оцінки якості освіти (квалі-

метрію – Assessment, Evaluation) та теорію управління якістю освіти (Management and Monitoring of Education Quality).

Метод дослідження (від грец. methodos – шлях до чогось) – спосіб отримання вірогідних даних, сукупність застосованих прийомів, процедур і операцій для емпіричного й теоретичного пізнання соціальної реальності, у тому числі й реального стану освітньої системи.

Механізмом державного управління якістю освіти є складова частина ієрархічної системи державного управління освітою, яка заснована на державно-громадській формі управління та забезпечує управлінський вплив на різноманітні чинники, від яких безпосередньо чи опосередковано залежить якість освіти як результату, процесу і системи.

Моніторинг якості освіти спеціальна система збору, обробки, зберігання і розповсюдження інформації про стан освіти, прогнозування на підставі об'єктивних даних динаміки і основних тенденцій її розвитку та розробка науково обґрунтованих рекомендацій для прийняття управлінських рішень стосовно підвищення ефективності функціонування системи освіти.

Надійний метод – це такий метод, що забезпечує можливість отримання надійних результатів (тестової інформації). Він характеризується ступенем стійкості результатів вимірювання.

Надійність – це точність діагностичних вимірювань, а також стабільність та стійкість їх результатів, щодо впливу різних сторін факторів.

Об'єктивний метод – це такий метод, коли отримані результати не залежать від способу їх вимірювання, тобто застосованого методу та властивостей тих, хто проводить вимірювання.

Освітня політика – політику, що спрямована на будь-які зміни (або протидії змінам) у системі освіти.

Показник, або індикатор, в освіті – це політично значуща статистика, яка забезпечує інформацією про умови, стабільність або зміни, функціонування або досягнення освітньої системи чи її окремих аспектів.

Проблема це певне протиріччя, складна ситуація, задача, що потребує спеціального дослідження та вирішення.

Прогнозування – побудова випереджальної, майбутньої картини розвитку подій, для чого необхідно мати надійні підстави (інформацію) та кваліфіковано використовувати відповідні методи аналізу та узагальнення цієї інформації.

Система (від грец. systema – ціле, складене з частин; поєднання) – множина елементів, що знаходяться у відношеннях та зв'язках один з одним, та утворює певну цілісність та єдність.

Тенденція – (від лат. tendentia – направленість) – це напрямок розвитку певного явища, думки, ідеї, процесу.

Точність методу визначає мінімальну або систематичну похибку, з якою можна провести вимірювання даним методом.

Фізична доступність освіти – це показник, що характеризує наявність достатньої та розгалуженої мережі закладів освіти, у яких можуть здобувати освіту різні категорії населення відповідно до їхніх освітніх потреб, здібностей тощо.

Фінансова доступність освіти – показник спроможності населення оплатити запропоновані освітні послуги.

Якість освіти “ збалансована відповідність певного освітнього рівня (загальної середньої, вищої тощо) численним потребам, цілям, умовам, затвердженим освітнім нормам і стандартам, яка встановлюється з метою виявлення причин порушення цієї відповідності та управління процесом поліпшення встановленої якості.

Якість освіти (згідно з міжнародним стандартом ISO) – це сукупність властивостей і характеристик освітнього процесу, які надають їм здатність задовольняти освітні потреби споживачів освітніх послуг (особистості, роботодавця, суспільства, держави).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України – К. : Преса України, 1997. – 80 с.
2. Про освіту : Закон України // Законодавчі акти України з питань освіти. – К. : Парлам. вид-во, 2004. – С. 21–52.
3. Про загальну середню освіту : Закон України // Відом. Верхов. Ради. – 1999. – № 28. – Ст. 230; з наступними змінами і доповненнями.
4. Про вищу освіту : Закон України. – К. : Парлам. вид-во, 2004. – С. 168–221.
5. Про вищу освіту : Закон України : Проект (нова редакція) // Офіц. веб-сайт Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України. – Режим доступу : <http://www.mon.gov.ua/gr>
6. Про професійно-технічну освіту : Закон України від 10 лют. 1998 р. № 103 зі змінами і доповненнями. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>
7. Про державну службу : Закон України // Відом. Верхов. Ради України. – 2012. – № 26. – С. 273.
8. *Бочкарев В. И.* Теория и практика государственного-общественного управления образованием : материалы круглого стола в г. Твери 17 октября 2001 / В. И. Бочкарев, В. О. Кутьев // Педагогика. – 2002. – № 3. – С. 55–69.
9. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. – К. – Ірпінь : ВТФ “Перун”, 2004. – 1440 с.
10. Терминологический словарь библиотекаря по социально-экономической тематике [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nlr.ru/cat/edict/EcoDict/index1.htm>
11. *Ващенко Л. М.* Управління інноваційними процесами в загальній середній освіті регіону : монографія / Л. М. Ващенко. – К. : Видавниче об’єднання “Тираж”, 2005. – 380 с.
12. *Данн Вільям Н.* Державна політика: вступ до аналізу : підручник для ВНЗ / Вільям Н. Данн; Г.Є. Краснокутський (пер. з англ.). – Одеса : АО БАХВА, 2005. – 502 с.
13. Енциклопедичний словник з державного управління / укладач Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Міхненко та ін. ; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. – К. : НАДУ, 2010.
14. Енциклопедія державного управління : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. колегія Ю. В. Ков-

басюк (голова) та ін. – К. : НАДУ, 2011. – Т. 1: Теорія державного управління / наук.-ред. колегія : В. М. Князєв (голова), І. В. Розпутенко (співголова) та ін. – 2011. – 748 с.

15. Енциклопедія державного управління : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. колегія Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. – К. : НАДУ, 2011. – Т. 6: Державна служба / наук.-ред. колегія : С. М. Серьогін (голова), В. М. Сороко (співголова) та ін. – 2011. – 524 с.

16. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; гол. ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.

17. *Кілієвич О.* Англо-український глосарій термінів і понять з аналізу державної політики та економіки / О. Кілієвич. – К. : Вид-во Соломії Павличко “Основи”, 2003. – 510 с.

18. Короткий політологічний словник : словарь / ред. С. Г. Рябов, ред. З. І. Тимошенко. – К. : Укрвузполіграф, 1991. – 96 с.

19. *Луговий В. І.* Управління освітою : навч. посіб. / В. І. Луговий. – К. : Вид-во УАДУ, 1997. – 302 с.

20. *Лукіна Т. О.* Державне управління якістю загальної середньої освіти в Україні / Т. О. Лукіна. – К. : Вид-во НАДУ, 2004. – 292 с.

21. *Малиновський В. Я.* Словник термінів і понять з державного управління / В. Я. Малиновський. – Центр сприяння інституційному розвитку державної служби. – К., 2005. – 128 с.

22. *Медушевский Н. А.* Гражданское общество / Н. А. Медушевский // Общественная мысль России XVIII – начала XX века : энциклопедия. – М. : Рос. полит. энциклопедия (РОССПЭН), 2005. – 640 с.

23. Класифікатор видів економічної діяльності КВЕД-2010, ДК 009:2010. – Режим доступу : <http://kved.ukrstat.gov.ua/>

24. *Крисюк С. В.* Державне управління освітою : навч. посіб. для слухачів, аспірантів, докторантів спец. “Державне управління освітою” / С. В. Крисюк. – К. : НАДУ, 2009. – 218 с.

25. *Паращенко Л. І.* Державне управління розвитком загальної середньої освіти в Україні: методології, стратегії, механізми : монографія / Л. І. Паращенко. – К. : Майстер книг, 2011. – 536 с.

26. *Пилипчук А. Ю.* Система освіти як об’єкт інформатизації: структура системи освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/ITZN/em8/content/08payset.htm>

27. Про затвердження Положення про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту) : Постанова Кабінету Міністрів України від 20 січ. 1998 р. № 65. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?code=1060-12>

28. Про затвердження Типового положення про Головне управління освіти і науки Київської міської державної адміністрації, управління освіти і науки обласної, Севастопольської міської державної адміністрації : Постанова Кабінету Міністрів України від 22 серп. 2000 р. № 1326 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1326-2000-п>

29. *Романов В. Є.* Вступ до аналізу державної політики : навч. посіб. / В. Романов, О. Рудік, Т. Брус. – К. : Вид-во Соломії Павличко “Основи”, 2001. – 238 с.

30. *Таланова Ж. В.* Докторська підготовка у світі та Україні : монографія / Ж. В. Таланова. – К. : Міленіум, 2010. – 476 с.

31. Українська мова. Енциклопедія / редкол. : В. М. Русанівський (співголова), О. О Тараненко. (співголова), М. П. Заблюк та ін. – 2-е вид., випр. і доп. – К. : “Укр. енцикл.” ім. М. П. Бажана. – 2004. – 824 с.

32. Філософський енциклопедичний словник. – К. : “Абрис”, 2002. – 742 с.

ЗМІСТ

Вступ	3
Розділ 1. Державне управління освітою як галузь соціального управління і державної діяльності	5
Розділ 2. Державно-громадське управління освітою	9
Розділ 3. Модернізація загальної середньої освіти в Україні	12
Розділ 4. Реформування професійно-технічної освіти в Україні	20
Розділ 5. Державне управління розвитком вищої освіти в Україні	23
Розділ 6. Управління підготовкою керівних кадрів сфери освіти	29
Розділ 7. Державна мовна політика в галузі освіти України	35
Розділ 8. Механізм державно-громадського управління якістю освіти в Україні	41
Список використаних джерел	44

Наукове видання

Авторський колектив :

Протасова Наталія Георгіївна, **Луговий** Володимир Іларіонович, **Молчанова** Юлія Олександрівна, **Гасвська** Лариса Анатоліївна, **Лукіна** Тетяна Олександрівна, **Лопушинський** Іван Петрович, **Паращенко** Людмила Іванівна, **Таланова** Жаннета Василівна, **Синицина** Наталія Георгіївна, **Слюсаренко** Олена Миколаївна, **Жабенко** Лариса Володимирівна, **Куренна** Тетяна Вікторівна

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ОСВІТИ

*Глосарій з дисциплін магістерської програми
за спеціальністю “Державне управління
у сфері освіти”*

Київ, НАДУ

Відповідальний за випуск *В. А. Дон*
Технічний редактор *О. Г. Сальнікова*

Підп. до друку 16.05.2014.

Формат 60 x 84/16. Ум.-друк. арк. 2,79. Обл.-вид. арк. 2,42.

Тираж 20 пр.

Видавець і виготівник: Національна академія державного управління
при Президентові України.

03680, Київ, вул. Ежена Потье, 20; тел. 456-67-93.

E-mail: uvd.nadu@ukr.net

Свідоцтво серії ДК № 1561 від 06.11.2003